

Hopen op een dijkdoorbraakje

DOOR MARIE VERHEU-VAN BEUNUM

Het algemene gevoel is dat onze democratie onder druk staat en dat vindt ook historicus, publicist en politicoloog dr. Bart Jan Spruyt. Hij hoopt op een dijkdoorbraakje.

In de stoel zit Bart Jan Spruyt, nog even en hij moet de ether in van de *Reformatorsche Omroep*. Dichtbij de studio is tijd gevonden voor een kort gesprek over hoe secularisatie en individualisering zich verhouden tot democratie. Dit onderwerp heeft raakvlakken met zijn laatste boek *Voor religie en vrijheid* (2015) waarin hij met een selectie van historische teksten aantoonde dat het christelijk geloof van doorslaggevende rol was voor het ontstaan van Nederland als rechtsstaat.

Klassiek inzicht

Rechtsfilosoof Andreas Kinning gaf als bezinning aan de kerk mee dat democratie fun-

geert bij de gratie van de kerk en dat ontkenlijking het functioneren van de democratie bedreigt. Hoe ziet u dat?

Spruyt vult aan dat de stelling berust op een klassiek inzicht. "In de klassieke oudheid bleek vaak dat democratie niet goed functioneerde en snel de speelbal werd

orde zijn, zijn de mensen 'bekwaam' om een democratie te dragen. Zo niet, dan kan de democratie afglijden naar een 'ochlocratie' - niet het volk, maar de massa regeert, die slechts in het hier en nu leeft, geen grenzen erkent, absolute vrijheid wil en geen macht boven zich duldt."

Twee mogelijkheden

Waar bevindt Nederland zich nu?

"Ik ben bang dat we afzakken naar een ochlocratie en dan kunnen er twee dingen gebeuren: of mensen zijn te slap geworden om zich te weer te stellen tegen de ongebondenheid. Zij eisen maximale vrijheid en kunnen niks boven zich verdragen. Of ze zien in dat het rommeltje in de wereld moet worden aangepakt door een sterke man, zeg een Trump of een Wilders. In steeds meer landen groeit de afkeer van de politiek en ontstaat een gevoeligheid voor charismatische personen die met politieke middelen orde op zaken willen stellen, waarbij ze niet schromen om de vrijheid van godsdienst en meningsuiting te beperken. Als je het klassiek bekijkt, is de situatie zorglijk en hebben we de weg van democratie naar ochlocratie al driekwart afgewandeld."

Moeten christenen in Nederland zich voorbereiden op het martelaarschap?

"Ik kan heel slecht tegen mensen die over martelaarschap en vervolging beginnen en er bijna naar verlangen. Je hebt als burger bepaalde vrijheden en het zou best kunnen dat die in de toekomst worden beknot, maar dan is er nog weinig aan de hand. Dan moeten kinderen naar een gewone school en moeten de ouders en de dominee wat meer investeren in de geloofsopvoeding. In de Tweede Wereldoorlog zat de familie van Corrie ten Boom in het verzet. Corrie was bang en vroeg zich af wat ze moest zeggen als ze werd opgepakt. Haar vader had een tegenvraag. Corrie, als jij volgende week met de trein naar Amsterdam gaat, wanneer koop jij dan een kaartje? Volgende week, antwoordde Corrie. Zo doet God het ook, zei haar vader. Hij geeft zijn kinderen op Zijn moment de kracht om juist te handelen."

'Je hebt als burger bepaalde vrijheden en het zou best kunnen dat die in de toekomst worden beknot, maar dan is er nog weinig aan de hand'

van de sentimenten van het volk. Filosofen als Aristoteles en Plato vroegen zich af onder welke voorwaarden de democratie dan wel naar behoren functioneert. Zij zeiden dat er vijf zaken in de samenleving op orde moeten zijn, wil democratie kunnen functioneren.

Ten eerste moesten de mensen de goden vrezen; ze moesten niet denken dat je op aarde bent voor het genot alleen. Ten tweede moesten ze beseffen dat ze in een traditie staan: je erft waarden, overtuigingen, cultuur en beschaving en dat moet je jezelf eigen maken en vervolgens aan je kinderen doorgeven. Ten derde moest je de wet gehoorzamen. Vervolgens (vier) moesten mensen ervan doordrongen zijn dat vrijheid niet betekent dat je alles mag doen, zeggen en denken wat jij wilt, maar dat vrijheid de ruimte is die je krijgt om de dingen te doen die je behoort te doen. En tot slot, vijf, gelijkheid. Gelijkheid betekent niet het einde van bijvoorbeeld hiërarchie, er is verschil tussen ouders en kinderen, leraar en leerlingen. Als deze punten in

Dr. Bart Jan Spruyt (1964) is historicus en publicist en gepromoveerd in de theologie. Hij was politiek redacteur bij het Reformatisch Dagblad en directeur van de Edmund Burke Stichting. Hij is nu docent geschiedenis en maatschappijleer aan het Wartburg College (locatie Guido de Brès) in Rotterdam en universitair docent kerkgeschiedenis aan het (Hersteld) Hervormd Seminarie (Vrije Universiteit).

Ethische begrenzing

Als het waar is dat democratie bloeit waar de kerk bloeit, is het dan ook andersom zo dat waar de kerk niet bloeit, de democratie verdwijnt?

"Als de kerk bloeit, heb je wel dat culturele morele kapitaal in het land nodig om een democratie te dragen. Ook is het zo dat als je de geschiedenis bekijkt, het niet zo is dat christenen en kerk altijd voor democratie hebben gekozen. Misschien omdat ze bang waren voor de gevaren ervan, de schaduwzijde en de tekortkomingen."

Passen kerk en democratie bij elkaar?

"Ik ben het eens met C.S. Lewis: 'Ik ben een democraat omdat ik in de zondeval geloof. De meeste mensen zijn denk ik democraat om tegenovergestelde redenen'. Als democratie betekent dat machten gescheiden zijn en de politieke elite door het volk gekozen, gecontroleerd en gecorrigeerd wordt, denk ik dat je het christelijk kunt invullen. Uit de geciteerde woorden van Lewis blijkt volgens mij dat mensen zondig zijn en dus maar slecht met macht kunnen omgaan. *Checks and balances* dienen in een politiek systeem zo te zijn ingebouwd dat geen enkel instituut te veel macht krijgt, zonder controle of tegenspraak."

Democratie wordt natuurlijk een probleem wanneer die gebaseerd is op de gedachte van de volkssoevereiniteit. Dan is de regering er om de steeds wisselende voorkeuren van de bevolking vast te leggen. Een democratie dient ethisch begrensd te zijn, door de heilzame geboden van onze God.

'Het enige grote gebod dat ons in Nederland bij elkaar moet houden, is: Gij zult niet discrimineren, artikel 1 van de Grondwet.'

Zoals een andere favoriet, ds. J.T. Doornenbal, zei: 'De geboden van het koninkrijk van God zijn ons gegeven om ons leven heilzaam te begrenzen. Als wij ze vertreden, vertreden zij ons'. Als je het anders invult, kom je in een glijdende schaal terecht. De *Founding Fathers* van de VS citeerden in de toelichting op hun eigen grondwet Pas-

cal. De mens is geen engel en is geen beest. Hij is geen engel (je hebt een staat nodig) en hij is geen beest (je hoeft hem niet te onderdrukken en als een slaaf te behandelen, hij kan op verantwoorde wijze met vrijheid omgaan). Dat lijkt mij het juiste midden."

Tegenreactie

Hebben we nog een moreel kompas?

"Nee, we hebben geaccepteerd dat we een modern, multicultureel pluriform en vrij land zijn. Niks vinden we zo erg als betutteling. We delen geen waarden en normen meer met elkaar en elke groep en zelfs elk individu creëert zijn eigen wereld met eigen waarden, normen en zingeving. Het enige grote gebod dat ons in Nederland bij elkaar moet houden, is: Gij zult niet discrimineren, artikel 1 van de Grondwet."

Toch hoor je om je heen dat mensen genoeg hebben van die benadering.

"Dat is waar. Er ontstaat een tegenreactie en die vind ik hoopvol. Ik vind dit terug in de discussie over de participatiesamenleving. Overal ontstaan initiatieven van mensen die taken en verantwoordelijkheden in de samenleving oppakken. Ik ben echter bang dat het vaak alleen in christelijke kring is. Het spannende van onze tijd is dat we niet weten hoe de participatie uitpakt."

lees verder op pagina 17 ►

Een treffend voorbeeld is de dijkdoorbraak in Wilnis in de warme zomer van 2003. In dit forensendorp kenden de mensen elkaar amper en toen brak die dijk een beetje door. Ze moesten bij elkaar emmers en dweilen gaan lenen en zeiden: Wat leuk eigenlijk, nu kennen we de buurman bij zijn voornaam en hebben we elkaar geholpen. Dat was een bijzonder positieve ervaring. Misschien moeten we hopen op zo'n dijkdoorbraakje in Nederland, zodat mensen de morele kracht ontwikkelen om zich niet afhankelijk op te stellen van de overheid en zelf hun verantwoordelijkheid nemen."

Kansen voor kerken

Wat kunnen de kerken in dit proces betekenen?

"Deze samenleving biedt de kerken een grote kans. Het is net als in de brief aan Diognetus: wat christenen precies geloofden, wisten de Romeinen niet. Ze zagen echter wel dat ze werden gedreven door naastenliefde en dat was overtuigend."

'We moeten bereid zijn, als kerken, om de nood van deze tijd op te zoeken, ook buiten eigen kring, en dat zou wel eens diep in het vlees van de zelfingekeerdheid en zelfgenoegzaamheid kunnen snijden'

Kunnen de kerken dat dan ook?

"Het is nog vers en het is wennen. We zijn er altijd maar van uitgegaan dat de overheid werklozen een uitkering geeft en behoeftigen thuiszorg stuurt. Ineens gaat dat op de helling en dat is een grote omschakeling. Het is een kwestie van mentaliteit. Tijdens een voorjaarsstorm viel er een van de drie bomen in mijn voortuin om, precies over de weg. Mensen konden de straat niet in en uit. Mijn overbuurman, opgegroeid in Amerika, zei: Zullen we de boom in stukken zagen en weghalen?"

Buurmannen zeiden: Nee, doe dat niet zelf, we hebben de gemeente al gebeld, maar het is een beetje druk en ze komen over drie weken. Die mentaliteit, dat afhankelijk zit er zo diep in. In een samenleving waarin de overheid terugtreedt, ontstaat het vacuüm waarin de kerken een enorme voortrekkersrol kunnen vervullen om te laten zien hoe het kan."

Als de kerken zich in het publieke domein gaan manifesteren en meegaan in de participatiemaatschappij, wat voor invloed heeft

dat op het tot nu toe sterk naar binnen gerichte kerkelijke leven? Vraagt dat een andere toerusting qua prediking en pastoraat?

"Vele kerken en kerkgangers zijn zich, denk ik, nog niet of nauwelijks bewust van de openingen die onze tijd biedt. Maar die openingen zijn ook een uitdaging. We moeten bereid zijn, als kerken, om de nood van deze tijd op te zoeken, ook buiten eigen kring, en dat zou wel eens diep in het vlees van de zelfingekeerdheid en zelfgenoegzaamheid kunnen snijden." ■